

MARIN DRŽIĆ – pisac i urotnik

Anamarija Bašić,
Filozofski fakultet u Splitu,
Odsjek za povijest / Odsjek za hrvatski jezik i književnost
E-mail: anamarijabasic5@gmail.com

U ovom se radu tematiziraju neki aspekti života hrvatskog renesansnog pisca 16. stoljeća, Marina Držića. Težište je rada na Držićevoj političkoj djelatnosti, prvenstveno na urotničkim pismima koja je pisao firentinskom vlastodršcu Cosimu Mediciju i njegovu sinu Francescu. Usto, daje se i kratki prikaz dubrovačkog političkog uređenja te njegova strateškog položaja u tom vremenu kao i Držićeva književnog stvaralaštva.

Ključne riječi: *Marin Držić, Dubrovnik, grof Rogendorf, Siena, Firenca, Genova, Venecija, Cosimo Medici, Francesco Medici, urotnička pisma, komedije*

Uvod

Ovaj rad tematizira život i djelo hrvatskog renesansnog književnika iz Dubrovnika, Marina Držića. Osim kronološkog pregleda njegove biografije, počevši od obitelji i funkcija koja je obavljao te studija u Sieni, poseban naglasak stavljen je na njegovo političko djelovanje. U tom se kontekstu izdvajaju dvije epizode Držićeva života: djelovanje u službi grofa Rogendorfa te urotnička pisma koja je ovaj književnik pisao firentinskom vlastodršcu Cosimu Mediciju i njegovu sinu Francescu. U radu se uspoređuje sadržaj Držićevih pisama s geostrateškim i političkim položajem Dubrovačke Republike u tom razdoblju. S tim u vezi dana je usporedba između političkog uređenja te aristokratske republike s venecijanskim te s đenoveškim političkim uređenjem kako bi se objasnio Držićev prijedlog reforme vlasti u Dubrovniku. Također, navedeni su problemi i proturječnosti u Držićevim pismima na temelju radova Lovre Kunčevića koji je 2007. godine otkrio njegovo peto pismo.

U posljednjem se dijelu rada donosi njegov književni opus.

Djetinjstvo i mladenačko doba

Marin Držić rođen je oko 1508. godine u Dubrovniku u obitelji oca trgovca pučanina. Otac mu se zvao Marin, a majka Anukla, kći Marina Kotruljevića iz bogatijeg građanskog sloja preko koje mu je predak bio i Benedikt Kotruljević (oko 1416. – 1469.), autor knjige

O trgovini i savršenom trgovcu te tvorac dvostrukog knjigovodstva.³⁹⁵ Imali su dvanaestoro djece, no odraslu dob doživjelo je sedmero: Nikola, Vlaho, Vicko (Vice), Ivan, Marin, Nika i Pera.³⁹⁶ Ti su podaci poznati iz arhivskih zapisa, ali i obiteljskog rodoslovlja *Podrijetlo i potomci obitelji Držić koji su sada građani Dubrovnika*³⁹⁷ koje je 1603. godine na talijanskom jeziku sastavio Jeronim Držić, sin Marinova brata Vlaha. Rodoslovlje započinje pretkom Marinom te se podudara s arhivskim podacima, osim u dijelu u kojem gubitak plemstva opravdava Marinovim odlaskom iz Dubrovnika za vrijeme velike kuge 1348. godine unatoč zabrani Senata.³⁹⁸ No pravi razlog gubitka plemstva bio je taj što je vlasteoska grana obitelji izumrla u 14. stoljeću, dok su preživjeli potomci Marinova vanbračnog sina Živka. Toj grani pripada i književnikova obitelj.³⁹⁹ Točna godina književnikova rođenja nije poznata, niti je datum zaveden u ovoj genealogiji. Godinu je okvirno odredio N. Petrovski s obzirom na poznate godine titula koje je stekao.⁴⁰⁰ Dokument koji svjedoči o stečenim titulama pronašao je Milan Rešetar u zbirci dubrovačkog arhiva *Diversa cancellariae* pod datumom 29. prosinca 1530. godine. Dokument je izvorno nastao 12. travnja 1526. godine, a četiri godine kasnije potvrdio ga je papa Klement VII. (1478. – 1534.). U dokumentu se opisuje kako je Držić imenovan klerikom, a potom i rektorom crkve Svih Svetih. Kako tu funkciju nije mogla obavljati maloljetna osoba, pretpostavljeno je da bi Držić tad mogao imati osamnaest godina. Prema tome, slijedio je zaključak da je književnik rođen 1508. godine. Pritom je zanemarena činjenica da su u ovom razdoblju muškarci prvu punoljetnost doživljavali s četrnaest godina što bi značilo da je Držić 1526. mogao biti i te dobi, odnosno moguće je da je godina njegova rođenja 1512., a ne 1508. kako je danas postalo uvriježeno mišljenje.⁴⁰¹

Brojni su Držići bili svećenici, imali su nasljednu titulu klerika uz koju su dobivali beneficije crkve Svih Svetih (Domino). Tako je Džore Držić, inače poznati petrarkistički pjesnik i Marinov stric, bio u starijim godinama klerik, a drugi Marinov stric Andrija

³⁹⁵ Čale, „O životu i djelu“, 11.

³⁹⁶ Tatarin, „Držić, Marin“, 150.

³⁹⁷ *Orrigine et descendenza della famiglia di Darsa che al presente sono cittadini di Ragusa*. Rukopis se nalazi u Arhivu Male braće u Dubrovniku. Riječ je o pet papirnih nenumeriranih listova uvezanih u sveščić, presavijenih po sredini. Rukopis su nadopunile dvije osobe nakon Jeronimove smrti.; Tatarin, „Genealogija Jeronima“, 245.

³⁹⁸ Isto

³⁹⁹ Bogišić, *Mladi dani*, 34.

⁴⁰⁰ Tatarin, „Genealogija Jeronima“, 245.

⁴⁰¹ Franić Tomić, *Tko je bio*, 38.

također je bio svećenik te je upravljao imanjima crkve Svih Svetih i dobrima opatije sv. Petra na otoku Koločepu. On se 1526. godine odrekao tih dužnosti u korist tad punoljetnog nećaka Marina.⁴⁰²

O Marinovu djetinjstvu nema puno podataka. Vjerojatno je polazio istu školu kao i ostala građanska djeca. U razdoblju od 1526. do 1535. godine, dakle otkad je na dužnosti zamijenio strica Andriju, o njemu nisu sačuvani nikakvi podaci. Tek iz podataka iz 1535. i 1536. godine saznajemo da je stanovao negdje iznad današnje Glazbene škole i da je imao problema s dugovima za stan opaticama samostana svetog Andrije. No tu nije bio kraj njegovim dužničkim problemima jer je gotovo cijeli života bio zadužen. Sljedeće je godine izbio spor u vezi s imanjem crkve Svih Svetih u Rijeci dubrovačkoj.⁴⁰³

Držić je, osim crkvenih dužnosti, radio s ocem i braćom jer su crkveni prihodi bili mali. Dok je brat Vlaho (koji je bio slikar i trgovac) boravio u Veneciji, Marin je preuzeo njegove dužnosti. Unatoč tome, obitelj je zapala u dug od 5 000 dukata. Da bi vratili dug, morali su prodati kuću u blizini Dvora.

Godine 1538. Marina je Vijeće umoljenih⁴⁰⁴ izabralo za orguljaša crkve sv. Marije uz godišnju plaću od 100 perpera. Mavro Vetranović,⁴⁰⁵ dubrovački pjesnik i njegov prijatelj, navodi u djelu *Na priminutje Marina Držića* da je Držić, osim orgulja, svirao i leut (lutnju), violune (violone, danas kontrabas), koridu, flautu, kornet i klavičembalo. Osim što je bio vrstan glazbenik, bio je i poliglot. Osim materinjeg hrvatskog, poznao je talijanski jezik, uključujući mletački i toskanski dijalekt, zatim njemački i latinski jezik. No njegov je latinski bio loš i pun gramatičkih pogrešaka. Frano Čale navodi da je u određenoj mjeri poznao i grčki, no ni u jednom djelu nema zapisa na grčkom, a prof. Novak tvrdi da ga Držić nije znao. U protivnom, ostavio bi zapis na tom jeziku.⁴⁰⁶

⁴⁰² Čale, „O životu i djelu“, 11.

⁴⁰³ Isto

⁴⁰⁴ Vijeće umoljenih (lat. *Consilium minus*) ili Senat bilo je izvršno tijelo koje se bavilo u prvom redu unutarnjim komunalnim poslovima; Grubišić, „Modeli vladanja“, 507-510.

⁴⁰⁵ Mavro Vetranović (1482/1483. – 1576.) rodio se u trgovačkoj obitelji u Dubrovniku. Ulazi u red benediktinaca i neko se vrijeme školuje u Italiji. Kao benediktinac postigao je velike časti u svojem redu. Život je proveo na dubrovačkom području: na Mljetu, Lokrumu, na samotnom otočiću Svetom Andriji te u samostanu sv. Jakova na Višnjici. Pohodio je Italiju. Proveo je cijeli život u književnom radu, a umro je u rodnom gradu.; Tatarin, „Mavro Vetranović“, 857.

⁴⁰⁶ Čale, „O životu i djelu“, 12-14.

Sienski rektor

Vijeće je umoljenih 24. kolovoza 1538. godine odobrilo Držiću „stipendiju“ u iznosu od 30 dukata uz jamstvo uglednih i bogatih građana Bartula Zuzorića i Nika Mažibradića te je on u listopadu iste godine krenuo na školovanje u Sienu. U tom je gradu studirao humanističke znanosti, a stekao je i veliki ugled jer je 12. lipnja 1541. godine izabran za prorektora studentskog Sveučilišta, pobijedivši drugu dvojicu kandidata, svog prethodnika na prorektorskom mjestu, Portugalca i njemačkog kandidata. Dva dana poslije primljen je u konvikt, 23. lipnja uveden je u dužnost, a 30. lipnja postao je rektor Kuće mudrosti.⁴⁰⁷ Dodijeljena mu je rektorska soba, ruho i pojas te mu je udvostručen obrok, a dvojica njegovih sluga imali su upola manji obrok što je tad bio običaj.⁴⁰⁸

Tijekom mandata, pridonio je stabilizaciji Sveučilišta i Studentskog doma i stvaranju novog sveučilišnog statuta 1542. godine. U svečanim je prigodama zastupao Sveučilište. Tako je dočekao i pozdravio papu Pavla III.⁴⁰⁹ i Granvella, opunomoćenika Carstva u Italiji.

No izbio je sukob s četvoricom studenata koje je iz nekog razloga izbacio sa Sveučilišta. Sukob se razvio do te mjere da je završio pred Senatom koji je tenzije smanjio zaprijetivši smrtnom kaznom objema strankama. Tijekom boravka u Sieni, Držić je sudjelovao u jednoj predstavi koju su vlasti zabranile i u kojoj je glumio ljubavnika. Vrlo je vjerojatno da je sam napisao to djelo pa i glazbene brojeve za nj. Predstava se odvila u kući plemića Buoncompagna della Gazzaije 8. veljače 1542. godine. Taj podatak znamo po policijskom izvješću o istrazi koja je provedena dva dana nakon predstave. Svih deset sudionika predstave bilo je kažnjeno, osim Držića i Niccolò Secchija.⁴¹⁰

Mandat mu je istekao prije 26. lipnja 1542. godine. Tog je dana Držić uz veliku pratnju vratio rektorske simbole časti. Držić nikad nije diplomirao te njegova imena nema u popisu sienskih doktora. Opet je presudni čimbenik bio novac. No stekao je brojna znanja (kanonsko i građansko pravo, književnost, filozofija i glazba) koja su mu koristila u kasnijem književnom radu. Nije poznato kad je napustio Sienu. Početkom siječnja 1543. godine u Anconi se zadužio kod Firentinca Girolama Gerinija. Dug nije vratio ni šest godina kasnije kad je u Dubrovniku sastavljena isprava prema kojoj je Držiću jamac bio Nikola

⁴⁰⁷ Kuća mudrosti (*Casa della Sapienza*) bila je središte Sveučilišta. To je značilo da je izborom na tu poziciju Držić postao i rektor cijelog Sveučilišta.; Tatarin, „Siena“, 711.

⁴⁰⁸ Čale, „O životu i djelu“, 12.

⁴⁰⁹ Pavao III. (1534. – 1549.) bio je iz obitelji Farnese. Sudjelovao je u sukobu Venecije i Habsburške Monarhije protiv francusko-osmanskog saveza 1535. – 1542.; Bertoša, *Svjetska povijest*, 40-41.

⁴¹⁰ Tatarin, „Siena“, 715.

Ivanov Mažibradić, a Gerinija je zastupao trgovac i špijun Cosima Medicija, Lorenzo Miniati.⁴¹¹ Poznato je da se u nekoliko navrata godine 1543. vraćao u Sienu sudjelujući u neriješenim novčanim raspravama (slučaj kurtizane Lucije, novčani spor s kurtizanom Agnezom, spor s Angelom Palmierijem te nevraceni dug Claudiju Zuccantiniju). Sa sigurnošću se može reći da je već početkom 1545. godine bio u Dubrovniku jer je tad njegov brat Vlaho zamolio Vijeće umoljenih za četiri mjeseca izbivanja iz Dubrovnika, a na mjestu pisara vunarskog obrta zamijenio ga je upravo Marin.⁴¹²

U službi grofa Rogendorfa

Držićev životni put vezan je uz Christopa Rogendorfa, a ta epizoda njegova života započinje upravo iste godine kad je mijenjao brata Vlahu na dužnosti. Rogendorf je bio bečki dvorski savjetnik koji se još kao mladić istaknuo u borbi protiv Turaka u Mađarskoj, a zbog svog je posla morao mnogo putovati.⁴¹³ Godine 1545. na putovanju prema jugu, nakon svađe s carem / kraljem Ferdinandom i s ciljem prelaska na tursku stranu, stigao je u Dubrovnik. Dubrovčani, koji su uvijek bili jako oprezni s došljacima, odmah su mu udijelili dvojicu plemića kao pratnju: Marina Petrova Crijevića i Marina Županova Bunića. Uskoro je Držić stupio u Rogendorfovu pratnju i to posredovanjem Držićeva prijatelja Ambroza Franova Gučetića. Naime, on je poznavao dubrovačkog poslanika na bečkom dvoru Marina Stjepanova Džamanjića koji je preporučio Držića Rogendorfu. Držić postaje grofov komornik. Plaća su mu je bila dva dukata mjesečno uz dva odijela godišnje i uobičajene darove. Grof je riješio svađu s carem te se Držić s njim uputio u Beč pod izlikom da ide vidjeti svijeta.⁴¹⁴ Na putu do Beča zaustavili su se u Gradiscu u Furlaniji, gdje su se susreli s braćom Mihom i Pavlom Bočinčić,⁴¹⁵ i uručili im pisma iz Dubrovnika. Na Mihovu

⁴¹¹ Lorenzo Miniati (? – 1567.) bio je firentinski trgovac koji je živio u Dubrovniku i čini se da je obnašao funkciju firentinskog konzula, ali i špijuna. U Dubrovniku je zasnovao obitelj s Dubrovkinjom Anom, no nisu se oženili. U više navrata spominje se u tajnim zapisima dubrovačkog Senata. Godine 1564. otvorena je istraga protiv njega, da bi dvije godine nakon toga bila donesena odluka o progonu iz Grada, a koja je potvrđena 1567. godine i to s razlogom jer je očito Miniati radio kao obavještajac za firentinsku vladu. Stoga je bio opasan kao doušnik kršćanskim zemljama o Osmanskom Carstvu. To sve potvrđuje niz Miniatijevih pisama iz Dubrovnika sačuvanih u Državnom arhivu u Firenci s detaljnim opisima situacije u Dubrovniku. Držić ga spominje u prvom sačuvanom pismu od 2. srpnja 1566. godine iz kojeg se lako može pretpostaviti da je Držić bio upoznat s Miniatovom tajnom djelatnošću.; Kunčević, „Miniati, Lorenzo“, 500.

⁴¹² Čale, „O životu i djelu“ 12-14.; Tatarin, „Siena“, 719-720.

⁴¹³ Gozze Delić, „Christoph Rogendorf“, 687-689.

⁴¹⁴ Isto; Čale, „O životu i djelu“, 15.

⁴¹⁵ Miho (oko 1479. – oko 1550.) i Pavao Bočinčić (oko 1485. - ?) braća su kojima su dubrovačke vlasti izbrisale plemićku titulu, oduzeta im je imovina te su prognana iz Dubrovnika zbog izdaje. U godini stvaranja

je molbu Rogendorf u službu uzeo njegova sina Marina, koji im se pridružio na putu prema Beču. Tamo je Rogendorf caru podnio izvješće o Dubrovniku istaknuvši da je dubrovačka vanjska politika prvenstveno usmjerena na očuvanje neutralnog položaja između Venecije i Osmanlija.⁴¹⁶ Držić i Bočinčić posvađali su se kritizirajući dubrovačke vlastodršce, a nakon tri mjeseca provedenih u Beču, Držić napušta službu i u svibnju 1546. godine preko Ljubljane i Venecije vraća se u Dubrovnik.⁴¹⁷

No grof se ponovno posvađao s dvorom te je, pod izlikom da odlazi na hodočašće u Svetu zemlju, odlučio prebjeći Turcima te je na putovanju prema Carigradu 1547. godine svratio u Dubrovnik u pratnji Marina Bučinčića i tajnika Padovanca Benedetta Bertapaglie. U Dubrovniku je sreo Držića koji kao dragoman⁴¹⁸ ponovno stupa u njegovu službu. Držić se ponovno sukobio s Bočinčićem te napustio grofa i vratio se u Dubrovnik. Grof je u Istanbulu ponudio Sulejmanu I. svoje usluge, a Držićevim odlaskom iz njegove službe, prekinuli su svaki kontakt. Pri povratku u grad književnik je morao dati izjavu dubrovačkim istražiteljima o Bočinčiću te o Marinu Džamanjiću, plemiću koji ga je preporučio grofu kao i razloge napuštanja grofove službe.⁴¹⁹ Prestankom obavljanja tog posla, književnik ponovno zapada u dugove i ne uspijeva pronaći mecenu voljna rješavanja njegovih novčanih problema kako bi mogao slobodno stvarati.⁴²⁰

Također, Držić ponovno dolazi u sukobe. U travnju 1548. godine motkom ga je po glavi napao Vlaho Kanjica koji je za napad dobio tri mjeseca zatvora i morao je platiti globu od 25 perpera. Godine 1554. tužio je Ivana Dračevicu zbog uvrede.

Godine 1550. Držić se prvi put spominje kao svećenik prezbiter. Tri godine kasnije bio je izabran za službu pisara ureda soli. Ne zna se koliko je obavljao službu, ali je istu dužnost odbio 1556. godine.⁴²¹ Prema spisu od 29. listopada 1561. Marin prekida sve poslove s bratom Vlahom, a 28. veljače 1562. godine brat Vlaho ga tuži da mu vrati dug od 250 dukata.⁴²² U prosincu 1562. godine Držić boravi u Veneciji. Godine 1563. ponovno jedno vrijeme boravi u Dubrovniku, nakon čega se vraća u Veneciju gdje ostaje do kraja

Svete lige, 1538., s naoružanim brodovima napadala su dubrovačke trgovce i plijenila im robu. Miho je bio i optužen da je španjolski špijun.; Čale, „O životu i djelu“, 15.; Vekarić i Tatarin, „Bočinčići (Bucignolo)“; 74.

⁴¹⁶ Gozze Delić, „Christoph Rogendorf“; 687-689.

⁴¹⁷ Čale, „O životu i djelu“, 15.; Vekarić i Tatarin, „Bočinčići (Bucignolo)“; 74.; Gozze Delić, „Christoph Rogendorf“; 687-689.

⁴¹⁸ Tumač za turski jezik. (A. B.)

⁴¹⁹ Prema prof. Franić Tomić, taj je izvještaj „pisan s intencijom zavaravanja sugovornika i izbjegavanja njihova informiranja.“; Franić Tomić, *Tko je bio*, 40.

⁴²⁰ Čale, „O životu i djelu“, 15-16.; Gozze Delić, „Christoph Rogendorf“; 687-689.

⁴²¹ Novak, „Životopis“, 892-896.

⁴²² Čale, „O životu i djelu“, 17-18.

života uz iznimku boravka u Firenci nekoliko mjeseci 1566. godine. U Veneciji se sprijateljio s Perom Primovićem, trgovcem iz Dubrovnika kod kojega je često boravio. Između ostaloga, bio je kod njega i one noći kad je Pero preminuo te je iz Dubrovnika morao slati dopis mletačkim vlastima u kojem stoji da je Pero htio promijeniti oporuku jer je oprostio bratu s kojim je bio posvađan, ali pošto su sluga Herkul i nezakonita kći njegova sluge Perina odnijeli pismo u bilježnika na čuvanje, dok su se vratili starcu je pozlilo i više nije bio pri svijesti tako da je oporuka ostala nepromijenjena. Iz istog dokumenta saznajemo da je Držić obnašao dužnost kapelana u kuriji mletačkog nadbiskupa, iako u venecijanskom arhivu za sada nije otkriven dokument koji bi potvrdio ovaj dokument pronađen u dubrovačkom arhivu.⁴²³

Urotnička pisma, odnos prema dubrovačkoj vlasti

Upravo posljednje godine Držićeva života plijene najviše pozornosti. Razlog tome pokušaj je urote protiv dubrovačke vlasti uz pomoć firentinske obitelji Medici. Dokumenti koji svjedoče o tome jesu urotnička pisma koja je Držić pisao Cosimu Mediciju⁴²⁴ (tri pisma) i njegovu sinu Francescu (dva pisma od pronađenih). Pisana su u razdoblju od 2. srpnja do 28. kolovoza 1566. godine. Pretpostavlja se da je bilo sedam pisama. Četiri je otkrio Jean Dayre u Državnom arhivu u Firenci 1930. godine. Godine 2007. Lovro Kunčević u istom je arhivu pronašao još jedno pismo. Prvo pismo i ono napisano između 23. i 27. srpnja 1566. godine do danas nisu pronađena. Pisma su prevedena na hrvatski jezik i objavljena. Izašla su u nekoliko izdanja različitih autora. Milan Rešetar objavio je prijepis talijanskih tekstova četiriju pisama u sedmoj knjizi edicije Stari pisci hrvatski (*Djela Marina Držića*, 1930). Ivo Batistić objavio je prvi cjeloviti prijevod pisama na hrvatski jezik 1967. godine u knjizi *Zavjerenička pisma Marina Držića*. Svoju transkripciju i prijevod pisama objavio je 1979. Frano Čale (*Marin Držić: Djela*), a godine 1987. izašlo je

⁴²³ Čale, „O životu i djelu“, 18-20.; Franić Tomić, *Tko je bio*, 87.

⁴²⁴ Cosimo Medici (Barberino di Mugello, 1519. – Castello kraj Firenze, 1574.) sin je Giovannija Medicija, kondotjera poznatog pod imenom Giovanni dalle Bande Nere koji je taj nadimak dobio po crnoj odori koju su nosili njegovi vojnici. Cosimo dolazi u Firencu na vlast nakon što je ubijen njegov rođak Alessandro Medici 1537. godine. Imao je zaštitu cara Karla V. i pape Pavla III. U Firenci je uveo samovlast, ograničio je moć firentinskim bogataškim obiteljima. Kao službenike je zaposlio mlade ljude koji nisu bili pripadnici stranaka. Njegovu vlast podupirali su građani i širi slojevi, jedino se aristokraciji loše pisalo. Uskoro je njegova vlast došla na dobar glas zbog sposobnih magistrata i dobro organizirane vojske i policije. Smatralo ga se modernim vladarom. Povjerenje naroda zadobio je poboljšavši gospodarstvo. Godine 1555. osvojio je Sienu. Kasnije se povukao u korist sina Francesca i otišao u dvorac Castello. Bio je mecena i zaštitnik umjetnika.; Grubiša, „Medici, Cosimo“, 486-487.

drugo izdanje. Talijanski tekst posljednjeg otkrivenog pisma objavio je Lovre Kunčević. Pismo je na hrvatski prevela Smiljka Malinar te je njezin prijevod objavljen u istom članku („Ipak nije na odmet sve čuti“: medičeski pogled na urotničke namjere Marina Držića, 2007).⁴²⁵ Ne može se sa sigurnošću reći kako je Držić stupio u kontakt s Medicima. Moguće je da je došao sam ili preko neke druge osobe. Jedna od opcija jest ta da je došao preko već navedenog Miniatiija koji je bio u relativno bliskom srodstvu s Bartolomeom Concinom, Cosimovim tajnikom koji se sastao s Držićem u drugoj polovici srpnja 1566. godine. Sljedeće se godine Concinov sin Giovan Battista oženio Camillom Miniati, kćeri Antonija (di Dino) Miniatiija koji je bio Lorenzov bliži rod i 1560. godine boravio je u Dubrovniku. No Držić se najprije susreo s Vintom, Cosimovim auditorom, tj. tajnikom dvaju glavnih firentinskih vijeća koja su trebala potvrditi većinu Cosimovih odluka. To je značilo da je bio posrednik između ostataka stare patricijske elite i nove centralizirane medičeske vlasti, a bavio se i pitanjima unutarnje politike vojvodstva, osobito onih pravno-administrativne prirode te je obnašao funkciju tajnika savjeta medičeskih ministara.⁴²⁶

U pismu od 2. srpnja 1566. godine (kronološki prvom od pronađenih, A. B.) navodi kako je u prethodnom pismu poslao opis Dubrovnika te da u ovom pismu donosi podatke o dubrovačkoj vladi te o njihovim pozitivnim i negativnim stranama. No, Držić je dao izrazito negativnu sliku dubrovačkog plemstva, poput zanemarivanja diplomatskih odnosa s kršćanskim silama te podilaženja Osmanlijama na koje troše više novca no što je potrebno (prema Držiću, A. B.). Nadalje, navodi negativan odnos prema mornarici koju vlada želi uništiti zbog straha od turske odmazde, dok s druge strane zanemaruju obranu grada i ne utvrđuju ga. Osim toga, kritizira i dubrovačku sudsku vlast navodeći kako ne kažnjava kriminalce i nasilnike te se loše odnosi prema strancima. Navodi sljedeće primjere: izbacivanje komesara franjevačkog generala iz grada, progon četvorice ugledne braće pučana (tj. miješanje u crkvene poslove) zbog zaštite vlastitih interesa te premlaćivanje i utamničenje Lorenza Miniatiija⁴²⁷ i njegovih momaka. Prema Držiću, Miniatiijevi su se momci „porječkali s mornarima njegova brigantina“ nakon čega su „dotrčali plemići“, te Miniatiija i momke „batinanjem, šakama i šamarima izvuku van“ pa ih „šamarima, pesnicama i svakakvim udarcima otprate u tamnicu. (...) Jednom

⁴²⁵ Kunčević, „Urotnička pisma“; 846.; Novak, „Životopis“, 892-896.

⁴²⁶ Kunčević, „Miniati, Lorenzo“, 500.; Kunčević, „Vinta, Francesco“, 860.

⁴²⁷ Vidi bilješku 411, str. 161 ovog časopisa (A. B.).

Miniatijevu momku po imenu Antonio Pelieri, koji je danas u Firenci i Miniatijev je zet, uresio je tad lice čovjek koji je danas među prvacima dubrovačke vlade“.⁴²⁸

Negativna slika o Dubrovniku koju je u svom pismu ocrtao Držić ne poklapa se sa slikom zlatnog doba Dubrovnika 16. stoljeća. U ovom razdoblju grad je već slobodan od patronata vanjskih čimbenika jer je prestao priznavati vlast ugarsko-hrvatskog vladara, a s Osmanlijama je sklopio povoljne ugovore. Najvažnija djelatnost Dubrovčana bila je trgovina te su bili glavni posrednici između Osmanlija i talijanskih luka i gradova. Venecija je praktički ovisila o uvozu stoke iz Osmanskog Carstva tj. iz područja Bosne. Godine 1433. na koncilu u Baselu Dubrovčanima je dopušteno trgovati s „nevjericima“, prevoziti hodočasnike i robu u islamske zemlje, graditi crkve i otvarati konzulate. Trgovina je pojačana, a njezinu razvoju doprinijelo je poznavanje jezika te činjenica da za Osmanlije i ostale susjede nisu bili nikakva vojna prijetnja. Unatoč tome, već krajem tog stoljeća počeli su se osjećati prvi znakovi krize.⁴²⁹

Držić je u ovom pismu izložio Cosimu cijeli plan svrgavanja vlade te reforme koja bi trebala uslijediti nakon pada vlade. Piše u množini te se trudi uvjeriti Firentinca da nije on jedini pobornik ideje koju mu izlaže, navodi kako treba poslati vojsku u Dubrovnik te još nekoliko svojih ljudi koji će se praviti da traže zaposlenje u gradu. On bi im pomogao u naoružanju te bi došao pred vojsku s Cosimovom naredbom za napad. Držić je predlagao ustroj vlasti po uzoru na Genovu, za razliku od dosad postojećeg, sličnog Veneciji koji je u Dubrovniku trajao još od 1358. godine kad se oslobodio vlasti Venecije. Dubrovačka je Republika bila ustrojena po principu aristokratskog republikanizma ili kako kaže Diversis „vladavina slobodnih i jednakih ljudi koji se izmjenjuju na funkcijama“.⁴³⁰ U konačnici, toliko su ojačali da nastupaju samostalno, a tek formalno Turcima plaćaju danak. U Veneciji je zakonodavnu vlast vršilo Veliko vijeće u koje su ulazili samo pojedinci čije ime je bilo zapisano u *Zlatnoj knjizi*, dokumentu iz 1297. godine koji je propisivao tko može imati vlast. Izvršnu vlast vršilo je Vijeće desetorice, a postojanjem tih dvaju tijela, duždeve ovlasti su se smanjile. Država je bila vlasnik većine trgovačkih brodova, davala im je u plovidbi konvojima pratnju ratne mornarice, a Veliko vijeće određivalo je smjerove i

⁴²⁸ Kunčević, „Urota“, 837-846.; Pismo Marina Držića Cosimu Mediciju od 2. srpnja 1566. godine; Držić, *Urotnička pisma*, 27-36.

⁴²⁹ Kunčević, „Urota“, 837-846; Goldstein, *Hrvatska povijest*, 119.

⁴³⁰ Harris, *Povijest Dubrovnika*, 128., 139.

krajnja odredišta plovidbe. Imali su velike poreze, pogotovo na uvoz, tako da su svoju politiku podredili trgovini štiteći vlastite proizvode.⁴³¹

Političko uređenje glavnih venecijanskih jadranskih protivnika bilo je slično. Na čelu Dubrovačke Republike bio je knez. Njegov položaj uređen je 1358. godine. Tad je odlučeno da će vladati na mjesec dana. Bio je na čelu vlade, držao je ključeve gradskih vrata i njegovih utvrda te je imao lozinku kojom se prolazilo kroz ta vrata, a bio je zadužen i za državne grbove. Sazivao je Senat i Veliko vijeće te im predlagao redosljed poslova. Imao je stan u Kneževu dvoru, a napuštao ga je samo u određenim propisanim situacijama dok je obavljao dužnost i to u pratnji svečane povorke na čelu s 24 glasnika, tajnicima i drugim dužnosnicima. On je već prije izbora morao biti senator i imati najmanje 50 godina. Titula kneza bila je velika čast, međutim njegova uloga u vlasti bila je mala. Nakon izbora nije mogao biti ponovno biran na istu funkciju u sljedeće dvije godine.⁴³²

Malo vijeće bilo je nositelj državnih poslova. Istodobno je bilo savjetodavno, izvršno i zakonodavno tijelo. Od 1293. godine članovi Malog vijeća imenuju se iz određenih uglednih plemićkih obitelji. Vijeće je primalo veleposlanike i druge cijenjene posjetitelje, čitalo službena pisma Dubrovčana u inozemstvu, davalo odobrenje za žalbe u građanskim parnicama, izdavalo propusnice dužnicima te imenovalo skrbnike i čuvare za udovice i siročad. Raspravljalo je o pitanjima od općeg interesa prije podnošenja izvješća Senatu, a najmlađi članovi bili su vrsta ministara vanjskih poslova. Uskoro moć kneza i Malog vijeća opada, a raste utjecaj Velikog vijeća i Senata. Sudske dužnosti preuzimaju Građanski i Kazneni sud.⁴³³

Veliko su vijeće sačinjavali svi punoljetni pripadnici patricijskih rodova te je imalo zakonodavnu ulogu. Posebno je naglašeno da plemići koji ulaze u to vijeće moraju biti pismeni. Broj vijećnika varirao je od 100 do 250. Oni koji nisu dolazili vršiti službu, morali su plaćati kaznu. Ona je bila oproštena sedamdesetogodišnjacima.⁴³⁴ Najodličniji predstavnici patricijata birani su u Senat čija je glavna služba bila vođenje vanjske politike, ali je imalo odlučujuću riječ u svim poslovima. Nazivalo se i Vijeće umoljenih. Članove Senata jednom je godišnje biralo Veliko vijeće, a u njega su često birani isti ljudi koji su tako stekli autoritet. Sastajao se četiri puta tjedno, a na odluke koje je donosio nije se moglo žaliti. Nametao je poreze i daće, regulirao trgovinu i djelovao protiv protivnika

⁴³¹ Goldstein i Grgin, *Europa i Sredozemlje*, 464-465.

⁴³² Harris, *Povijest Dubrovnika*, 131-132., 138.

⁴³³ Isto, 125-128., 132.

⁴³⁴ Isto, 134., 139.

poretka. Spise s vijećanja često su uništavali, a običnim građanima je bilo zabranjeno okupljanje i raspravljanje o političkim pitanjima kao što su odnosi s Turcima.⁴³⁵ Nitko tko nije bio pripadnik patricijata nije mogao sudjelovati u vršenju državnih službi, a to je bila jedna od stvari koja Držiću nije bila po volji.

Držić predlaže promjenu postojećeg društva po uzoru na Genovu koja je slobodu dobila za vrijeme Andree Dorije (1466. – 1560.). Naime, nakon što je francuski kralj Franjo I. iznevjerio povjerenje tog đenovškog admirala i nije mu plaćao poslove koje je ovaj obavljao za francusku flotu, admiral prelazi na stranu cara Karla V. s kojim sklapa ugovor. Ulazi u španjolsku flotu, a zauzvrat Karlo V. daje Genovi slobodu. Uveo je red u Genovu. Radi zasluga nazvali su ga *Ocem domovine*. Odbio je naslov dužda, reformirao je đenovešku upravu tako da je dijele plemići i građani, a vladajućem sloju pripada i nekoliko stranaca. Dakle, vlast obnašaju 23 plemićke obitelji i 8 obitelji iz višeg puka dok je niži puk isključen iz vlasti. Genova je bila aristokratska republika kao i Dubrovačka Republika.⁴³⁶ No, Držić je računao na bogatiji sloj građanstva kojem je i sam pripadao, odnosno na članove bratovština antunina i lazarina. Dubrovačke plemiće naziva „*petnaestoricom nakaza, luđaka*“,⁴³⁷ a u konačnici uvjerava Cosima da mu sve to predlaže za dobrobit Dubrovnik da ga ne bi zadesila ista sudbina kao otok Hios.⁴³⁸ Naime, Hios je bio u sličnoj situaciji kao i Dubrovnik, pripadao je Đenovljanima koji su plaćali Turcima danak kao i Dubrovnik. No te su ga godine Osmanlije na prepad napale, slomile otpor Đenovljana i osvojile ga. Ako bi Turci nakon Hiosa nastavili dalje pa osvojili i Dubrovnik, nestalo bi kršćanske oaze na granici s Osmanskim Carstvom.⁴³⁹ Čak predlaže i papinu pomoć da Dubrovčanima zaprijeti isključenjem, „prividnim ili pravim“ jer bi to dalo „veliku snagu i hrabrost tamošnjem narodu nenaviknutu na novotarije“.⁴⁴⁰ Narod opisuje kao „po prirodi strašljiv i nevičan novinama pa se teško odlučuje, ali živjeti pod onom vlašću niti hoće niti može, i zato će ohrabrenje koje će mu dati Vaše Preuzvišenosti i Vaša vlast biti najbolji lijek njegovoj plašljivosti“.⁴⁴¹ U pismu nastavlja kako očekuje skorašnji odgovor po Vinti kako bi se mogao čim prije vratiti u Dubrovnik i pripremiti teren za njegov dolazak.⁴⁴²

⁴³⁵ Harris, *Povijest Dubrovnika*, 127., 133-134.

⁴³⁶ Novak et al., „Genova“, 248.

<http://www.hrvatski-vojnici.hr/hrvatski-vojnici/1122006/dossier.asp> (13. 1. 2012.)

⁴³⁷ Pismo Marina Držića Cosimu Mediciju od 2. srpnja 1566. godine; Držić, *Urotnička pisma*, 32.

⁴³⁸ Kunčević, „Urota“, 837-846.; Isto, 27-36.

⁴³⁹ Bogišić, *Marin Držić*, 249-250.; Kunčević, „Urota“, 837-846.; Roksandić i Tatarin, „Hios (Hij)“, 308-309.

⁴⁴⁰ Pismo Marina Držića Cosimu Mediciju od 2. srpnja 1566. godine; Držić, *Urotnička pisma*, 33.

⁴⁴¹ Isto, 36.

⁴⁴² Isto

Ovim dolazi u proturječje jer dok s jedne strane navodi kako ne stoji sam iza urote koju predlaže, s druge piše da narodu treba poticaj kako bi djelovao.⁴⁴³

Sljedeće je pismo od 3. srpnja 1566. godine u kojem Držić ponovno zapada u proturječnost. Dok u prethodnom pismu ističe važnost Crkve, ovdje navodi kako cijeli pothvat treba držati u tajnosti, pogotovo zbog Crkve te sad ne mogu ni računati na papu jer je Pio IV. umro, a s novim papom Cosimo tek izgrađuje odnose. Također, tajnost je potrebna kako nitko „od naših“ (Dubrovčana, A. B.) ne bi shvatio koja je prava namjera njegova boravka u Firenci. Ponovno apelira na to da se Dubrovniku ne dogodi ista sudbina kao Hiosu. Dubrovačku vladu naziva „petnaestoricom nemoćnih i bezvrijednih luđaka“ te ističe Cosimu kako će se on njemu prilagoditi, odnosno odgoditi urotu, ako je to potrebno. Također, traži i novac, budući da on „nema novca, a od onih se koji će surađivati ne valja odvajati.“⁴⁴⁴ Dio o tajnosti zbog Crkve u potpunosti je nejasan jer je papa Pio IV. umro šest mjeseci prije no što je Držić napisao ovo pismo te je malo vjerojatno da to književnik nije znao, pogotovo zato što je bio klerik, a datumska razlika između tih dvaju pisama jest jedan dan.⁴⁴⁵ Ovdje je potrebno napomenuti da je Pio IV., pravim imenom Giovanni Angelo Medici postao papa 1559. godine nakon odlaska iz Dubrovnika u kojem je bio biskup. Unatoč odlasku iz tog grada i dalje je ostao u dobrim odnosima s Dubrovnikom te je prozvan „dubrovačkim kardinalom“, a 1560. godine u Dubrovnik je poslao prve isusovce. Kad je Pio IV. otišao iz Dubrovnika, na mjestu dubrovačkog nadbiskupa zamijenio ga je Lodovico Beccadelli koji je tamo proboravio šest godina. Također, bio je vjerni sluga navedenog Firentinca, tako da je Cosimo imao svježije informacije o odnosu Dubrovnika s Osmanskim Carstvom.⁴⁴⁶ Držić navodi Beccadellija u prethodnom pismu kao svjedoka nasilja nad Miniatiijem, vjerojatno jer je računao na Beccadellijevu potporu kod Cosima, znajući za njihove veze.⁴⁴⁷

Treće pismo od 23. srpnja 1566. godine Marin je napisao Cosimovu sinu Francescu pozvavši ga da kaže nekoliko lijepih riječi svom ocu, kako bi ovaj odgovorio na poslana pisma.⁴⁴⁸ Kronološki četvrto pismo jest otkriveno prije deset godina (2007.), a datirano je 27. srpnjem 1566. godine. Uz to pismo pronađena su i dva pisma Cosimova tajnika Concina vojvodi Firence od 16. i 28./29. srpnja iste godine. Držić piše vojvodi kako je

⁴⁴³ Kunčević, „Urota“, 837-846.

⁴⁴⁴ Pismo Marina Držića Cosimu Mediciju od 3. srpnja 1566. godine; Držić, *Urotnička pisma*, 37-39.

⁴⁴⁵ Kunčević, „Ipak nije na odmet“, 39.

⁴⁴⁶ Bogišić, *Marin Držić*, 249-250.

⁴⁴⁷ Tatarin, „Beccadelli, Lodovico“, 50.

⁴⁴⁸ Pismo Marina Držića Francescu Mediciju od 23. srpnja 1566. godine; Držić, *Urotnička pisma*, 40.

posljednje pismo poslao preko Concina. Navedeni mu je dogovorio susret s Vintom koji mu je postavio sljedeća pitanja: tko ga šalje, kako misli rušiti vladu koja „nije na glasu kao slaba“ s tako malo ljudstva te kako bi se održala nova vlast ako poražena dubrovačka vlada u pomoć pozove Mlečane ili Turke?⁴⁴⁹

Držić je očigledno i sam bio svjestan da nije ostavio najbolji dojam, stoga u pismu svom snagom nastoji uvjeriti Cosima u ispravnost tog pothvata. Ističe kako ga šalje dubrovački narod, kako je dubrovačka vlada sama sebi izgradila neprijatelje te da je i sam papa Pio IV. „koji ih je poznavao i bio ogorčen na njih.“⁴⁵⁰ Smatra da je nemoguće da se Dubrovčani za pomoć obrate Mlečanima ili Turcima jer „bez iznimke, mrze i jedne i druge“, ponovno spominje slučaj Hiosa i đenoveškog poraza te odlazak Cosimova poslanika (baila, A. B.) iz Carigrada te kako će poticati kneza Francesca da podupre „njihovu stvar“.⁴⁵¹

Cosimo je sa svojim tajnikom i auditorom komentirao Držićeva pisma. U pismu Cosimu od 16. srpnja 1566. godine Concino navodi kako je pročitao pismo knezu tj. Francescu kojem se dubrovački prijedlog „čini vjetrenjača s mnogo vatre a malo ploda ili koristi.“ Nakon toga Cosimo je nadopisao da se slaže, ali da „ipak nije na odmet sve čuti.“⁴⁵²

U pismu od 28./29. srpnja 1566. godine upućenu Cosimu Concini navodi da mu šalje nekolicinu pisama od kojih „jedno od onog dubrovačkog svećenika, od kojeg teško da se išta više može saznati od onog što je već rekao, bez ikakva temelja“, a slijedi Cosimov komentar: „Sve su to tlapnje.“⁴⁵³ To znači da su se Medici zainteresirali za Dubrovčanina, neovisno o ovakvim komentarima jer se Držić sastao i s Vintom i s Concinom. No postojale su neke stvari koje su morali uzeti u obzir, a koje je on previdio. Osim već navedenih pitanja iz kojih su vjerojatno zaključili da Držić nema potporu velikog broja sugrađana, tu su još bili: nepovoljan geostrateški položaj, reakcija kršćanske Europe ako oni kao kršćanska zemlja napadnu drugu kršćansku zemlju te sama izvedba urote. Zašto traži novac? Kako bi u tom malom gradu uspjeli neprimjetno dovesti toliku vojsku i ostale Cosimove ljude koji bi se trebali „uklopiti u grad praveći se trgovcima“? Također, komunikacija je usmjerena i na Francesca, Cosimova sina koji nije bio toliko zainteresiran

⁴⁴⁹ Pismo Marina Držića Cosimu Mediciju od 28. srpnja 1566. godine; Kunčević, „Ipak nije na odmet“, 13.

⁴⁵⁰ Isto, 14.

⁴⁵¹ Isto, 14-15.

⁴⁵² Pismo Bartolomea Concina Cosimu Mediciju od 16. srpnja 1566. godine; Isto, 15.

⁴⁵³ Pismo Bartolomea Concina Cosimu Mediciju od 28./29. srpnja 1566. godine; Isto

za političku djelatnost, ali ga je otac već od rane mladosti počeo uvlačiti u svoje poslove. Tako da je Držić komunicirao s Francescom, Concinom i Vintom odnosno preko njih i sa samim Cosimom.⁴⁵⁴

U posljednjem poznatom pismu od 28. kolovoza 1566. godine Francescu Mediciju, Držić piše kako je shvatio da je pothvat odgođen za „bolja vremena i pogodnije prilike“, a da će on u međuvremenu sa svojim prijateljima, Franom Lukarevićem⁴⁵⁵ i Lukom Sorkočevićem,⁴⁵⁶ također Cosimovim poklonicima, otputovati u Dubrovnik i čekat će Cosimov poziv. U pismu se osjeti veliki strah čovjeka koji se boji za svoj život: „spriječite da se ovom jadnom starcu i poniznom Vašem sluzi, zato što je došao s ciljem da učini nešto dobro, ne dogodi kakvo zlo. (...) s Božjom pomoću i Vašom zaštitom neću se bojati zla.“⁴⁵⁷

Držićeva urota nije imala većeg odjeka među Dubrovčanima, osim već navedenih plemića koji su bili u sukobu s dubrovačkom vlasti. Dubrovačke građane jednostavno se naziva pučanima ili po talijanskom uzorku *popolo grasso*. O nepostojanju društvenih trzavica svjedoči i podatak da vlastela nije živjela u odvojenom dijelu grada kao u ostalim dalmatinskim gradovima ili u Italiji. Građani su se bavili brodogradnjom i financijama te su se obogatili o čemu svjedoče lijepe kuće koje su izgradili u gradu kao i ljetnikovci van grada. Darivali su crkve i kapelice, a neki su imali i vlastite grbove. Nasuprot njima, vlastela je sudjelovala u vlasti, ali se bavila i trgovinom. Razlike u staležima i zatvaranje vlastele koji su u drugim dijelovima Dalmacije doveli do niza buna i nezadovoljstva pučana, u Dubrovniku su prešutno prihvaćeni i kao takvi doveli su do stabilizacije uz činjenicu da službe nisu bile mnogo plaćene. Dapače, plemići su se često sastajali na vijećima, trgovali su te im je ostajalo malo slobodnog vremena, dok su pučani zarađivali kao i plemići trgovinom, ali su živjeli ugodnije. Negativna strana prirode dubrovačkog patricijata, a to je uvidio i Držić, bila je ta što su drastično smanjili broj članova te se kasnije snižavala dobna granica za ulazak u vijeća. Dubrovčani su se udruživali u bratovštine čiji

⁴⁵⁴ Kunčević, „Ipak nije na odmet“, 14-42.

⁴⁵⁵ Frano Lukarević (1541. – 1598.) bio je hrvatski lirski i dramski pjesnik. Obavljao je za Republiku diplomatske službe u Carigradu (poklisar harača), bavio se trgovinom s velikim zaduženjima, a godine 1589. je bankrotirao. Godine 1593. radio je kao uhoda za Španjolsku u Turskoj. Senat ga je otkrio i uhitio te ga na deset godina protjerao na otok Sv. Andriju odakle je pobjegao u Italiju. Nije jasno zašto ga Držić spominje i je li Sorkočević bio upoznat s njegovim planovima. Moguće je da je, kao uhoda, bio sklon protudržavnim djelatnostima, no nema potvrde o tome; Tatarin, „Lukarević (Luccari), Frano“, 445.

⁴⁵⁶ Luko Sorkočević (1538. – 1583.) bio je dubrovački plemić primljen u Veliko vijeće 1557. godine, ali je taj izbor poništen jer još nije bio u potrebnoj dobi. Držić ga spominje u pismu od 28. kolovoza 1566. godine, no nije poznato je li on bio upoznat s Držićevim namjerama. Moguće je da ga spominje jer je u lipnju 1562. godine Cosimu pozajmio osam tisuća škuda; Vekarić, „Sorkočević (Sorgo), Luko“, 741-742.

⁴⁵⁷ Pismo Marina Držića Francescu Mediciju od 28. kolovoza 1566. godine; Držić, *Urotnička pisma*, 41-42.

je cilj bio promicanje djelotvorne pobožnosti i ljubavi prema bližnjima. To su bili *antunini* u kojima su bili i plemići i neplemići pa tako i Marin Držić. Prevladali su neplemići i to bogati trgovci koji su trgovali sa Zapadom, a članstvo u *antuninima* koristilo se kao nagrada za one koji su na poseban način pridonijeli općem dobru. Drugo udruženje bili su *lazarini* koji su osnovani 1531. godine. U tom su udruženju prevladavali trgovci koji su se bavili trgovinom s Istokom.⁴⁵⁸

Slabost Držićevih pisama nedostatak je stvarnih sredstava da se urota ostvari. Tekst je pisan kao da je preuzet iz nekog urotničkog priručnika, ali u njima ne sluša svog uzora Machiavellija koji je poučavao da urotnik protiv vlasti treba biti u njegovu rangu tj. pripadati istom sloju kao i osoba protiv koje diže urotu. Stoga bi to trebao biti netko plemićke krvi, a ne pisac-građanin.⁴⁵⁹

Držićev suvremenik, plemić i pjesnik Mario Kaboga, bio je četiri puta protjeran iz Dubrovnika, a postoji mogućnost da je utjecao na Držića. Piše pjesmu *Protiv plemstva Dubrovnika* frustriran svojim položajem i izgnanstvom. Pobuna je to iznutra, iz plemićkog staleža. No vjerojatnije je da je to pobuna protiv jednog čovjeka, Frana Gundulića, koji je trinaest puta biran za kneza, a bili su u sukobu, ali i Držić je dugovao Gunduliću novac.⁴⁶⁰

Često se Držićevo političko djelovanje povezuje s njegovim književnim stvaralaštvom, prvenstveno u Prologu Dugog Nosa u *Dundu Maroju* kad govori o „ljudima nazbilj“ i „ljudima nahvao“. U Prologu govori Dugi Nos koji je „Negromant od Velicijeh Indija“ i uspoređuju dvije vrste ljudi. Prvi su oni dobri, pravi, za koje kaže sljedeće: „ljudi su blazi, ljudi su tihi, ljudi mudri, ljudi razumni. Narav, kako ih je uresila pameti, tako ih je i ljepotom uljudila“.⁴⁶¹ Njih suprotstavlja ljudima „nahvao“ koji su se povećali do te mjere da ih je više od „ljudi nazbilj“, a onda uslijedi najava urote: „ljudi nazbilj to uzaznavši skočiše, uzeše oružje, izagnaše sve te ljude nahvao i ne ktješe da jedan cigloviti za lijek u tjezijeh strana ostane“.⁴⁶²

Živko Jeličić tvrdi da je govor Dugog Nosa, govor vlasti, govor utopije, a pojam „ljudi nahvao“ su dubrovački senatori protiv kojih će pisati nekoliko godina kasnije, a Leo Košuta još nadodaje da je okretanjem perspektive dubrovačko plemstvo moglo zaključiti da se na njih odnosi riječ „ljudi nazbilj“ te Negromant pričom stvara iluziju da su senatori

⁴⁵⁸ Harris, *Povijest Dubrovnika*, 185-198.

⁴⁵⁹ Novak, *Planeta Držić*, 145-146.

⁴⁶⁰ Plejić Poje, „Kabuzić (Caboga) Kordica, Marin (Mario), 355.; Ćosić i Vekarić, „Držićeva firentinska urotnička epizoda“, 5-16.

⁴⁶¹ Držić, *Dundo Maroje*, 10.

⁴⁶² Isto, 11-12.

ljudi zlatnog doba koje spominje u Prologu. Držić se poslužio ironijom kako bi otkrio da padaju sve maske, a „ljudi nahvao“ oživljavaju i pokazuju svoja prava lica, nesposobni vladaju, a pravi ljudi su mirni i poslušni.⁴⁶³

Posljednje godine života – boravak i smrt u Veneciji

Podatak o Držićevoj smrti donosi nam njegov nećak Jeronim Držić u svojoj genealogiji iz 1603. godine. Tad je zapisao da je „Marin Držić II. zvani Vidra, sin Marina Držića, umro 2. svibnja 1567. godine i da je pokopan u crkvi svetog Ivana i Pavla (Zanipolo) u Veneciji.“ Tadašnja Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti 14. listopada 1972. godine u toj je crkvi, u kapeli svete Magdalene uz glavni oltar, podigla natpis na talijanskom jeziku: „Veliki hrvatski renesansni komediograf Marin Držić rođen 1508. u Dubrovniku, umro je u Veneciji 2. svibnja 1567. godine i pokopan u ovoj bazilici. Uspomeni pjesnika Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, 1972. godine.“⁴⁶⁴

Književni opus

Jedino Držićevo za života objavljeno djelo jesu Pjesni Marina Držića ujedno stavljene s mnogim družim lijepim stvarmi i to 1551. godine u Veneciji. U tom izdanju, osim pjesama izašla je i Pripovjes kako se Venere Božica užeže u ljubav lijepog Adona u komediju stavljena, Tirena te Novela od Stanca.

No, Držić je najpoznatiji po dramama. Napisao je plautovske komedije: Skup, Dundo Maroje, Tripče de Utolče (Mande), Pomet (nesačuvana) i Džuho Kerpeta (sačuvana u dijelovima). U Dundu Maroju jedan od likova je i Ugo Tudešak, literarizirani grof Christoph Rogendorf, a jedan od glavnih likova, Maro, potrošio je 5 000 dukata što je iznos jednak onom koji su dugovali Držić, otac i braća mu.⁴⁶⁵

Napisao je pastorele Pripovjes kako se Venere Božica užeže u ljubav lijepog Adona u komediju stavljena, Grižula, Tirena, farsu Novela od Stanca i tragediju Hekuba.

Od djela je poznata još komedija Pjerin (sačuvana tek u dijelovima) i Arkulin.

⁴⁶³ Čale, *Cljuč za književno djelo*, 44-47.

⁴⁶⁴ Čale, „O životu i djelu“, 21.

⁴⁶⁵ Isto, 12.

Držić je radio s tri glumačke družine, Pomet, Njarnjasi i Gardzarija, a predstave su uglavnom izvođene na svadbama. Tako je 1556. godine na piru Vlaha Sorkočevića prikazivana *Grižula*, Njarnjasi su izveli *Skupa* na svadbi Saba Gojčina, a družina Gardzarija izvela je *Džuha Kerpetu* na svadbi Rafa Gučetića.⁴⁶⁶ Najstariji sačuvani rukopis Držićevih komedija iz 16. stoljeća čuvaju se u Slavenskoj knjižnici u Pragu, a dostupni su na njezinoj mrežnoj stranici u digitaliziranoj verziji.⁴⁶⁷ Naime, originale je posjedovao Milan Rešetar koji je, kad se selio u Firencu, a zbog nedostatka financijskih sredstava, prodao svoju knjižnicu praškoj Slavenskoj knjižnici. Unutar nje nalazili su se i ovi vrijedni rukopisi.

Zaključak

Držić je u svojim djelima često spominjao fortunou, prevrtljivu sreću, koju treba znati osvojiti, kako to kaže Pomet u *Dundo Maroju*: „trijeba je bit vjertuož tko hoće renjat po svijetu. Kralj je čovjek od ljudi, kad se umije vladat.“⁴⁶⁸ U tome mu je uzor bio Machiavelli.

Fortunu treba znati slijediti kao što je to umio Pomet, ali Držiću očito nije uvijek bila naklonjena. Moguće je da je njegova frustriranost dubrovačkom vlašću proizlašla iz same želje za vlašću, kao što je vlast imao u kazalištu, u komedijama koje je pisao i koje su nasmijavale publiku. Njegova urota nije uspjela jer okolnosti u Dubrovniku nisu za to bile povoljne. Kao što je već spomenuto, građanima se više isplatilo baviti se samo trgovinom – zarada je bila dobra, a imali su i viška vremena tako da on nije bio „pjesnik građanstva“ niti „pjesnik ugnjetavanog puka“,⁴⁶⁹ a Cosimo kao iskusni političar, nije se upustio u pothvat osvajanja Dubrovnika pazeći na svoj ugled. Ipak, „nije bilo na odmet sve čuti“,⁴⁷⁰ kako je naveo u komentaru u Concinovu pismu.

Držić je umro u Veneciji, a u popisu mrtvih tog grada iz 1567. godine otrgan je list od svibnja, tako da točne okolnosti njegove smrti nisu poznate. Dugi niz godina Držićeva su djela ležala zaboravljena, ali od 1938. godine kad ih je Marko Fotez, tad mladi student Umjetničke akademije u Zagrebu oživio, više nisu silazila sa scene. Taj „vjertuož“ u crtanju ljudskih karaktera i „našijeh“ dijalekata upravo je zbog toga i danas rado čitan.

⁴⁶⁶ Čale, „O životu i djelu“, 16.

⁴⁶⁷ Dostupno na:

http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=set20070913_11_33#search (23. 5. 2016.)

⁴⁶⁸ Držić, *Dundo Maroje*, 46.

⁴⁶⁹ Novak, *Planeta Držić*, 140-154.

⁴⁷⁰ Kunčević, „Ipak nije na odmet“, 15.

Time je pobijedio sve one „ljude nahvao koji su mislili da su ljudi nazbilj, ali ljudi nahvao su ljudi nahvao i bit će do suda“, tj. sve one koji su tvrdili da je plagijator, sve one koji su glumili da su ljudi nazbilj“. Njegov književni rad nije bio primarna dužnost. On je najprije bio klerik, a tek onda zabavljač i pisac. Svojim pismima pokušao je promijeniti svoj položaj, no svijet kojem je hrlio zatvorio mu je vrata koja se danas ponovno otvaraju brojnim perima književnih kritičara i publike koja je prepoznala njegovu vrijednost.

Bibliografija

Objavljeni izvori

Pismo Marina Držića Cosimu Mediciju od 2. srpnja 1566. godine

Pismo Marina Držića Cosimu Mediciju od 3. srpnja 1566. godine

Pismo Marina Držića Francescu Mediciju od 23. srpnja 1566. godine

Pismo Marina Držića Francescu Mediciju od 28. kolovoza 1566. godine

Navedena pisma objavljena su u: Držić, Marin. *Urotnička pisma Marina Držića*. Prijevod i komentar Frano Čale. Zagreb: SNL, 1989.

Pismo Marina Držića Cosimu Mediciju od 28./29. srpnja 1566. godine

Pismo Bartolomea Concina Cosimu Mediciju od 16. srpnja 1566. godine

Pismo Bartolomea Concina Cosimu Mediciju od 28./29. srpnja 1566. godine

Navedena pisma objavljena su u: Kunčević, Lovro. „Ipak nije na odmet sve čuti«: medičeski pogled na urotničke namjere Marina Držića“, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 45, 2007., 9-46.

Knjige

Bertoša, Slaven. *Svjetska povijest modernoga doba (XVI- XIX. st.) s posebnim osvrtom na Apeninski poluotok*. Zagreb: Profil International, 2004.

Bogišić, Rafo. *Mladi dani Marina Držića*. Zagreb: Mladost, 1987.

Bogišić, Rafo. *Marin Držić sam na putu*. Zagreb: HAZU, 1996.

Budak, Neven, Tomislav Raukar. *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*. Zagreb: Školska knjiga, 2006.

Čale, Frano. *Ključ za književno djelo: interpretacije – Marin Držić*. Zagreb: Školska knjiga, 1971.

Držić, Marin. *Djela*. Priredio, uvod i komentare napisao Frano Čale. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 1987.

Držić, Marin. *Dundo Maroje, Skup, Novela od Stanca*. Zagreb: Europapress holding, 2008.

Franić Tomić, Viktorija. *Tko je bio Marin Držić*. Zagreb: Matica hrvatska, 2011.

Goldstein, Ivo. *Hrvatska povijest*. Zagreb: Novi liber, 2003.

Goldstein, Ivo, Boris Grgin. *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*. Zagreb: Novi Liber, 2008.

Harris, Robin. *Povijest Dubrovnika*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006.

Novak, Slobodan Prosperov et al., ur. *Leksikon Marina Držića*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2009.

Novak, Slobodan Prosperov. *Planeta Držić*. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb, 1984.

Pavličić, Pavao. *Dubrava u komediju stavljena*. Zagreb: Mozaik knjiga, 1996.

Članci

Ćosić, Stjepan, Nenad Vekarić. „Držićeva firentinska urotnička epizoda: dio plana Bobaljevićeva klana da razvlasti Gundulićev klan“, *Dubrovačka vlastela između roda i države: Salamankezi i sorbonezi*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU-a u Dubrovniku, 2005.

Kunčević, Lovro. „Ipak nije na odmet sve čuti«: medijski pogled na urotničke namjere Marina Držića“, *Analiza Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, br. 45, 2007., 9-46.

Dijelovi knjige

Čale, Frano. „O životu i djelu Marina Držića“. U: *Djela*, Marin Držić. Priredio, uvod i komentare napisao Frano Čale. Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost, 1987., 11-147.

Natuknice iz: Novak, Slobodan Prosperov et al., ur. *Leksikon Marina Držića*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2009.

Delić Gozze, Vesna. „Cristoph Rogendorf“, 687-689.

Grubiša, Damir. „Medici, Cosimo“, 486-487.

Grubiša, Damir. „Modeli vladanja“, 507-510.

Kunčević, Lovro. „Miniati, Lorenzo“, 500.

Kunčević, Lovro. „Urota“, 837-846.

Kunčević, Lovro. „Urotnička pisma“, 847.

Novak, Slobodan Prosperov et al. „Genova“, 247-248.

Novak, Slobodan Prosperov. „Životopis“, 892-896.

Plejić Poje, Lahorka. „Kabužić (Caboga), Marin (Marino)“, 354-355.

Roksandić, Dragutin. Milovan Tatarin. „Hios (Hij)“, 308-309.

Tatarin, Milovan. „Beccadelli, Lodovico“, 50.

Tatarin, Milovan. „Držić, Marin“, 150.

Tatarin, Milovan. „Genealogija Jeronima Držića“, 245-247.

Tatarin, Milovan. „Lukarević (Luccari), Frano“, 445.

Tatarin, Milovan. „Siena“, 710-720.

Tatarin, Milovan. „Vetranović, Mavro (Nikola)“, 857.

Vekarić, Nenad. Milovan Tatarin. „Bočinčići (Bucignolo)“, 74.

Vekarić, Nenad. „Sorkočević (Sorge), Luko“, 741-742.

Internetski izvori

<http://www.hrvatski-vojniki.hr/hrvatski-vojniki/1122006/dossier.asp> (13. 1. 2012.)

http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=set20070913_11_33#search
(23. 5. 2016.)

MARIN DRŽIĆ – the writer and conspirator

The paper deals with the biography of Marin Držić, one of the most important Croatian renaissance writers, especially with his political life. Marin Držić was a controversial person who tried to organise the conspiracy against the government of the Republic of Ragusa. In order to achieve it, he wrote letters to Cosimo Medici. The author tries to explain the motives of the conspiracy as well as the strategic position of the Republic during that period. At the end of the paper, author lists his literary works.

Keywords: *Marin Držić, Dubrovnik, count Rogendorf, Siena, Florence, Genoa, Venice, Cosimo Medici, Francesco Medici, conspiracy, letters, comedies*